

תושבות ירושלים

"כל איש ואישה שהגיעו לפרקם רשאים לבוא בברית הנישואין ולהקים משפחה, ללא כל הגבלה מטעמי גזע אזרחות או דת." (סעיף טז(1))

"אסור למדינה להפלות, לפעול מתוך שרירות או חוסר תם לב..." (מדברי כבוד השופט ברק (כתוארו אז))²¹ במחצית השנה האחרונה הוגבלה זכותם של תושבי ישראל הפלסטינים לקיים חיי משפחה עם בני זוגם שמעבר לקו הירוק. זכות זו, שהיתה נתונה עד כה למוסרות הבירוקרטית המפלה, הפכה ליעד מרכזי במלחמתה של ישראל במיעוט הפלסטיני היושב בתוכה, והוכרזה כ"סיכון בטחוני, פלילי ומדיני, וגם נטל כלכלי ודמוגרפי"²² שההגנה מפניו מחייבת אמצעים מיוחדים. על אמצעים אלה החליטה הממשלה בחודש מאי, לאחר שמאז חודש אפריל הוקפא הטיפול בכל הנוגע לבקשות לאיחוד משפחות ורישום ילדים של פלסטינים תושבי ישראל כמו גם אזרחיה, על-ידי שר הפנים. החלטת הממשלה מציבה מכשולים בלתי עבירים, המבוססים על "מוצא", בפני משפחות בהן אחד מבני הזוג הוא פלסטיני. ההחלטה פוגעת בכל המשפחות החצויות המבקשות לחיות בצוותא בישראל - מהזוגות המאורסים שאינם יודעים האם נישואיהם יוכלו להתממש ועד בעלי משפחה שעדיין לא סיימו את מסעם הבירוקרטי במשרד הפנים, שבסופו מעמד התושב. ההחלטה רואה בנישואין ובהבאת ילדים לעולם כלי נשק במלחמתם של הפלסטינים במדינת ישראל ומתעלמת מרצונם של בני אדם לחיות יחד כמשפחה.

החלטת הממשלה פגעה במיוחד בתושבי מזרח ירושלים. הפלסטינים תושבי העיר קשורים בטבורם לגדה המערבית ולירדן, וכמחצית הבקשות לאיחוד משפחות שאושרו בשמונה השנים האחרונות הוגשו על-ידם.²³ טיפול משרד הפנים בפניותיהם לאיחוד משפחות ורישום ילדים אורך שנים רבות. כמו כן עליהם להתמודד מול המוסד לביטוח לאומי בנושא זכאות ילדיהם לביטוח בריאות ולקצבאות. פגיעה נוספת בתושבים התרחשה במהלך חודש מרץ, עת פתחו עובדי לשכת משרד הפנים במזרח ירושלים, המשרתת כ-250 אלף תושבים, בעיצומים. בכך נגרם עיכוב בטיפול במגוון הנושאים הקשורים לתושבות, ונחסמה הדרך לקבלת השירותים היומיומיים שכל תושב זקוק להם.

תחת תנאים קשים אלה המשיך המוקד לפעול בשמן של יותר מ-150 משפחות, אשר נפגעו כולן מהחלטת הממשלה וייעץ לעשרות הזוגות שהגיעו למשרדיו בכל הנוגע למציאות העמומה שנוצרה בעקבותיה. בזמן העיצומים בלשכת משרד הפנים במזרח ירושלים טיפל המוקד בפניות דחופות ליציאה לירדן. בעתירה לבג"ץ שהגיש המוקד התחייבה המדינה לקבוע ולפרסם את התנאים למתן פטור מאגרת רישום ילדים, ובעקבות עתירה לבית המשפט לעניינים מינהליים הושבה לאשה תושבותה שנשללה ממנה. כמו כן המשיך המוקד בשיתוף הפעולה עם ארגוני זכויות אדם במטרה לגבש דרכי פעולה לנוכח החלטת הממשלה והמדיניות המתגבשת בעקבותיה.

שלילת תושבות

במהלך המחצית השנייה של שנות התשעים הנהיג משרד הפנים מדיניות לשלילת תושבותם בישראל של תושבי מזרח ירושלים אשר העתיקו את מרכז חייהם לשטחים או לחוץ לארץ, אך המשיכו לשמור על קשר הדוק לעיר. המוקד, עם ארגוני זכויות אדם אחרים, יצא במסע "הטרנספר השקט", מערכה ציבורית ומשפטית כנגד מדיניות זו. שיאו של מסע זה היה עתירה לבג"ץ שהוגשה בשנת 1998. ב-2000, בתשובה לעתירה, הכריז שר הפנים על ביטול מדיניות "הטרנספר השקט". מאז נתקבלו במוקד

²¹ בג"ץ 840/79 מרכז הקבלנים נ' ממשלת ישראל והבונים בישראל, פ"ד ל"ד(3), 729, 745-746.

²² מתוך דברי שר הפנים ומנהל מינהל האוכלוסין בפני שרי הממשלה בישיבתה ב-12.5.02, כפי שהתפרסמו בהארץ

באינטרנט www.haaretz.co.il, 12.5.02.

²³ על-פי נתוני משרד הפנים. הארץ, 6.2.02, עמ' א1.

פניות בודדות הנוגעות לנושא זה. באוקטובר 2001 התקבלה פנייה כזו, שנפתרה לאחר הגשת עתירה לבית המשפט לעניינים מינהליים, שהחליף את בג"ץ בנושאים אלו.

עתירה
מינהלית

ר"ד, תושבת ירושלים, נישאה לתושב עזה וחייתה עימו בירושלים. משנת 1991, מלחמת המפרץ, הפכו חיי הזוג לקשים מנשוא. כתושב עזה הותנתה שהותו של הבעל בירושלים בהיתרי כניסה אותם היה עליו לחדש תדיר וכאשה, ר"ד לא יכלה להגיש בקשה לאיחוד משפחות עם בעלה, עקב מדיניות משרד הפנים אז, לפיה רק גברים תושבי מזרח ירושלים הורשו להגיש בקשות איחוד משפחות עבור נשותיהם. ר"ד ובעלה נאלצו לעבור לעזה. בשנת 1994, מיד עם ביטול האפליה המגדרית במדיניות משרד הפנים, הגישה ר"ד בקשה לאיחוד משפחות לבעלה ולילדיה. מענה לא קיבלה עד היום. כאשר ניסתה לשוב לעזה מביקור בירושלים באוקטובר 2001, דיווחו לה החיילים במחסום ארז על בעיה לגבי מעמדה בישראל, וכי אם תיכנס לעזה, תוך מסירת תעודת הזהות הישראלית שלה במחסום, כמקובל, לא תקבלה בחזרה ותישאר בעזה לעולם ועד. ר"ד בחרה לשוב לירושלים עם שלושת ילדיה הקטנים כדי להסדיר את מעמדה, בעוד ששני ילדיה האחרים נותרו בעזה. עם שובה לירושלים חלתה בתה התינוקת, והתברר כי היא אינה זכאית לטיפול רפואי כיוון שר"ד אינה מבוטחת בביטוח בריאות בישראל. התערבות המוקד איפשרה לבסוף את הטיפול בתינוקת, אך היא נפטרה.

מאמצי המוקד לברר את מעמדה של ר"ד העלו כי תושבותה נשללה ממנה עוד בשנת 1990, עת התגוררה עם בעלה בירושלים. במהלך 11 השנים בהן המשיכה ר"ד לבקר בישראל, ואף כאשר הגיעה ללשכת מינהל האוכלוסין לשם הגשת בקשתה לאיחוד משפחות, לא נאמר לה ולו פעם אחת כי קיימת בעיה בנוגע למעמדה. גם לאחר שנמסר למוקד כי תושבותה נשללה, לא נתקבל ממשרד הפנים אישור בכתב לשלילה זו, מניעה ומועדה. בכך נמנעה מר"ד האפשרות להציג את טענותיה בפני הרשויות, כדי להסיר את רוע הגזירה. פניותיו של המוקד למשרד הפנים, בבקשה להתחשב במצבה הקשה של ר"ד המתאבלת על בתה ומנותקת משניים מילדיה השוהים בעזה, נפלו על אוזניים ערלות. ב-16 לאפריל עתר המוקד בשמה של ר"ד לבית המשפט לעניינים מינהליים בדרישה להשיב לה את תושבותה, או לפחות לאפשר לה לדעת את הסיבות לשלילתה ולקיים הליך שימוע לגביה. ב-23 ליוני, בתשובה לעתירה, הודיעה המדינה כי תושבותה של ר"ד תושב לה, ואכן, כשבוע מאוחר יותר קיבלה ר"ד תעודת זהות. (תיק 16554)

איחוד משפחות

מאז שנת 1997 ועד חודש אפריל השנה היו כפופים חיי המשפחה של פלסטינים תושבי ישראל, אשר נישאו למי שאינו תושב, להסדר המדורג. על-פי הסדר זה, היה בן הזוג שאינו תושב מקבל תושבות ישראלית בתוך עשר שנים בממוצע מיום הגשת הבקשה לאיחוד משפחות עבורו במשרד הפנים. זאת בכפוף לאישורים, בדיקות בטחוניות ופליליות שנתיות והמצאת מאות מסמכים המעידים על מגורי הזוג וילדיהם בירושלים. מעמד ילדי הזוג היה נקבע בהליך נפרד של רישום במרשם האוכלוסין הישראלי.

בתחילת חודש אפריל השנה החליט שר הפנים על הקפאת הטיפול בכל הבקשות לאיחוד משפחות ולרישום ילדים, הנוגעות למשפחותיהם של אזרחי ותושבי ישראל הפלסטינים. לכאורה, התקבלה ההחלטה כאמצעי ענישה בתגובה לפיגוע התאבדות בחיפה, אותו ביצע בן לאזרחית ישראלית אשר נישאה לתושב השטחים ולא התגוררה בישראל שנים רבות. בפועל, כבר מסוף שנת 2001 פועל משרד הפנים לשינוי המדיניות בנושא זה, במטרה למנוע הגירת פלסטינים לישראל. צוות מיוחד הוקם על מנת לאסוף נתונים ולהציע שינויי חקיקה. כאשר דנה הממשלה בנושא, הונחו בפניה נתונים על היקף

התופעה, על-פיהם בין השנים 1993 ל-2001 אושרו יותר מ-23,000 בקשות לאיחוד משפחות שהוגשו בשמם של פלסטינים.²⁴ ב-12 למאי התקבלה החלטת ממשלה על מדיניות זמנית בנוגע לאיחוד המשפחות של פלסטינים שאינם תושבי ישראל. החלטת הממשלה התקבלה בין השאר "... בשל ההשלכות של תהליכי ההגירה וההשתקעות של זרים **ממוצא פלסטיני** [הדגשה שלי א.ב.], לרבות בדרך של אחמ"ש..."²⁵. משיחה עם מנהל לשכת האוכלוסין במזרח ירושלים עולה כי בדיקת המוצא הפלסטיני של מי שאינו תושב, נעשית גם לקרובי משפחה שאינם מדרגה ראשונה, כולל סבים וסבתות.

בהחלטה שלושה לאווים - לא לקבלת בקשות חדשות לאיחוד משפחות, לא לטיפול בבקשות שכבר הוגשו ועדיין לא אושרו ולא לשדרוג מעמדו של מי שבקשתו אושרה. שלושת הלאווים יוצאים כנגד המסורת החברתית של האוכלוסייה הפלסטינית בכלל, המעודדת נישואין בין בני אותה חמולה, ופוגעים בפלסטינים תושבי ישראל בפרט, שחלק ניכר מבני משפחתם המורחבת מתגוררים בשטחים ובירדן. ההחלטה משפיעה במיוחד על תושבי מזרח ירושלים, שבפניותיהם מטפל המוקד. קשריהם החברתיים והמשפחתיים עם תושבי הגדה המערבית, רצועת עזה וירדן נותרו הדוקים, למרות מאמציה של ישראל לנתקם. על-פי נתוני משרד הפנים, כמחצית מהבקשות לאיחוד משפחות שאושרו משנת 1993 הוגשו בלשכת משרד הפנים של מזרח ירושלים. כך, אויימו חייהן של אלפי משפחות במזרח ירושלים מפאת מוצאו של בן או בת הזוג.

החלטת הממשלה קובעת עקרונות מנחים למדיניות קבועה שתגובש עוד השנה. בין העקרונות הללו, איסור על טיפול בבקשה לאיחוד משפחות של מי ששהה באופן לא חוקי בישראל ובדיקה של האפשרות לקביעת מכסות למספר הבקשות המאושרות. להחלטה השפעות קשות גם מעבר למה שהועלה על הנייר. הכניסה לישראל לא מאושרת על-ידי משרד הפנים לבני מוצא פלסטיני שאינם תושבי ישראל, שנישאו זה מכבר ועדיין לא הגישו בקשה לאיחוד משפחות; מי שנמצא בישראל אך בקשתו עדיין לא הוגשה או שהוגשה ולא אושרה, הופך לשוהה בלתי חוקי בעל כורחו, וככזה הוא חשוף לגירוש ולפסילת כל בקשה עתידית שלו; וצה"ל אינו מתיר את כניסתו לישראל של מי שבקשתו מטופלת כבר במשרד הפנים במסגרת ההסדר המדורג. תקציב מיוחד של 21 מיליון שקלים חדשים הוקצב לתיגבור האכיפה והבקרה על שוהים בלתי חוקיים ומבקשי בקשות לאיחוד משפחות.

חוסר הוודאות שהטילו הקפאת שר הפנים והחלטת הממשלה, הביאו לפניית רבות למוקד של משפחות אשר ענייניהן מטופלים בשנים האחרונות במוקד וכן של זוגות שמבקשים עצה בנוגע לעתידם המשותף בעיר. כמו כן פנו רבים שעד כה הצליחו לצלוח בכוחות עצמם את הבירוקרטיה המפלה של משרד הפנים, ועתה הציבה בפניהם מדיניות הממשלה מכשול בלתי עביר להמשך חייהם. שתי עתירות לבג"ץ שהוגשו על-ידי האגודה לזכויות האזרח ועדאלה, עסקו בהחלטת הממשלה והקפאת משרד הפנים של בקשות שהוגשו על-ידי פלסטינים אזרחי ישראל. עתירות אלה טרם הוכרעו. מעמד תושבות פגיע יותר מאשר מעמד אזרחות. המוקד ממתין לפיכך להכרעה בעתירות אלה, כדי לבחון את צעדיו הבאים.

אי קבלת בקשות חדשות

החלטת הממשלה קובעת כי בקשות חדשות לקבלת מעמד תושב בישראל עבור תושבי הרשות הפלסטינית לא תתקבלנה. מספר הפניות שבטיפול המוקד המושפעות ממהלך זה אינו רב, אך

²⁴ על-פי נתוני משרד הפנים. הארץ, 6.2.02, עמ' א1.
²⁵ החלטה מס. 1813 של הממשלה מיום 12.5.02, סעיף ב.

בשבועות האחרונים החלו להצטבר פניות רבות של זוגות שהתחתנו זה מכבר או עומדים להתחתן ועדיין לא הגישו בקשה לאיחוד משפחות. המוקד, באין כל מוצא אחר, אוסף את פרטיהם כהכנה לטיפול בפנייתם או לפנייה לערכאות, עם גיבושה של המדיניות החדשה.

ס"פ, תושבת ירושלים, נישאה בשנת 1999 לתושב רמאללה. היא פנתה למוקד בראשית שנת 2001. ביטוחם של הילדים בביטוח בריאות וקצבאותיהם הוסדרו בחודש יוני, בתום שנתיים של חקירה על-ידי הביטוח הלאומי. את הבקשות לאיחוד משפחות ולרישום שתי בנותיה במרשם האוכלוסין הישראלי לא הגישה ס"פ, כיוון שלא יכלה לעמוד בעלות האגרות (עוד בנושא בעמ' 40-41). בפברואר הצטבר בידי בני הזוג סכום מספיק להגשת בקשה לאיחוד משפחות. בעזרת המוקד נאספו כל המסמכים הדרושים להגשת הבקשה ואף נקבע להם תור לאפריל. החלטת שר הפנים על הקפאת הטיפול בכל הנושאים הקשורים לאיחוד משפחות הביאה לכך שהתור בוטל. החלטת הממשלה שאסרה על הגשת בקשות חדשות בשם תושבי הרשות הפלסטינית, סתמה את הגולל על שאיפת בני הזוג לחיות יחדיו בירושלים. (תיק 15544)

להחלטה על הקפאת הגשתן של בקשות חדשות עבור פלסטינים, השפעה עקיפה על מתן רשיונות הביקור לבני זוג שבקשתם עדיין לא הוגשה. ללא רשיונות אלה, לא ניתן להגיש את הבקשה לאיחוד משפחות, כיוון שבעת הגשתה על שני בני הזוג להיות נוכחים בלשכת משרד הפנים. משרד הפנים רואה ברשיונות ביקור אלה צעד ראשון להגשת הבקשות, ומאחר שהגשתן מוקפאת, כך גם מתן הרשיונות. הגיון מעוות זה, שאינו רואה בנישואין אלא כלי להשגת תושבות בישראל, מביא לכך שלא רק עתידם המשותף של בני הזוג תלוי על בלימה, אף חייהם בצוותא עתה אינם אפשריים.

ר"ס נישאה לבחיר ליבה, תושב ירדן, בחודש מרץ השנה. המוקד הסדיר את יציאתה ויציאת משפחתה לחתונה בזמן שביתת עובדי לשכת משרד הפנים במזרח ירושלים. בחודש מאי פנתה ר"ס, בראשית הריונה אז, למוקד בבקשה לאפשר לבעלה הטרי להיכנס לישראל כדי שיוכלו להתחיל בחייהם המשותפים. המוקד פנה למשרד הפנים אך תשובת פקידיו היתה כי כל הבקשות לרשיונות ביקור לפלסטינים מוקפאות עד להודעה חדשה וזאת כיוון שברור כי מדובר בתחילתו של הליך איחוד משפחות. בדיקה נוספת העלתה כי הבעל אינו, ולא היה, תושב הרשות הפלסטינית. כיוון שכך, הסכים משרד הפנים לטפל בבקשת ר"ס לקבלת רשיון ביקור עבורו, טיפול שעדיין לא הסתיים. (תיק 16889)

רשיון הביקור של בן הזוג הפלסטיני הנמצא כבר בישראל אינו מוארך והוא מחוייב לעזוב את משפחתו. אם לא יעשה כן מרצונו, יגורש. מספר בני זוג קיבלו כבר צו גירוש. כך, דוחקת ישראל את המשפחות למצב שהמוצא היחיד ממנו הוא חיים בנפרד. אם יחיו יחד בירושלים, בן הזוג שאינו תושב יהפוך לשוהה בלתי חוקי, יגורש לאחר שייבדק על-ידי אחד ממאות השוטרים המסיירים בעיר ויאבד את זכותו להגיש בקשה לאיחוד משפחות בעתיד. כדי להימנע מכך עליו להסתגר בביתו, ללא יכולת לעבוד ולפרנס את משפחתו, וזאת בעוד מספר המשפחות העניות בקרב תושבי מזרח ירושלים גדל עקב המצב הכלכלי הקשה. אם יחליטו בני הזוג לחיות יחדיו בשטחים עד לשינוי המדיניות, לא יתמלא התנאי הבסיסי ביותר שדורש משרד הפנים לעניין הבקשה לאיחוד משפחות - הוכחה כי מרכז חייו של בן הזוג הישראלי היה בירושלים משך שנתיים לפחות. מכאן שהאפשרות היחידה העומדת בפני בני הזוג, שלא תסכן את עתידם כמשפחה, היא לחיות בנפרד.

אי-אישור בקשות שהוגשו

בקשות לאיחוד משפחות שכבר הוגשו בשםם של בני זוג ממוצא פלסטיני, אינן מאושרות על-פי החלטת הממשלה. בן הזוג שבשמו הוגשה הבקשה מחוייב לצאת את ישראל ולא לשוב אליה עד

לקבלת החלטה אחרת. מרגע הגשת הבקשה ועד לאישורה עוברות בממוצע ארבע שנים, מכאן שבקשות שהוגשו בתקופה זו לא יאושרו ובני הזוג שעבורם הוגשו הבקשות יגורשו מישראל. כמו במקרים בהם בני הזוג עדיין לא הגישו את בקשתם, גם במקרים אלה ההחלטה על חיים בצוותא הופכת לבלתי אפשרית. מצבם של בני זוג אשר כבר הגישו את בקשתם אף קשה יותר, כיוון שרובם כבר הורים לילדים וכל החלטה שיקבלו תשפיע על ילדיהם, בין אם נפשית, אם יוחלט על חיים בנפרד בגלוי או חיים ביחד בהסתר עד יעבור זעם, ובין אם חוקית, באם תעבור המשפחה לשטחים ומעמדם של ילדיה לא יהיה ברור.

אלה, אשר הגישו בקשתם לאיחוד משפחות בשנים האחרונות, החלו לקבל מכתבים בהם הודיע משרד הפנים למגיש הבקשה כי "ע"פ החלטת ממשלת ישראל מיום א' סיוון תשס"ב (12 במאי 2002)... בקשתך... **אינה מאושרת** [ההדגשה במקור]". אי-אישור הוא מונח חדש בנושא זה. עד כה בקשות סורבו מטעמי בטחון או מרכז חיים. במכתבים מצויין עוד כי על בן הזוג שהבקשה עבורו לא אושרה לעזוב לאלתר את הארץ וכי אם לא יעשה כן, יוצא נגדו צו גירוש.

מ"ה נישאה ב-1998 לתושב חברון. בני הזוג מתגוררים מאז במחנה הפליטים שועפאט וכיום הם הורים לשלושה בנים. באפריל 2001 הגישה מ"ה בקשה לאיחוד משפחות לבעלה, ובאוקטובר 2001, משלא קיבלה תגובה ממשרד הפנים, פנתה למוקד. ביולי השנה נשלח למוקד מכתב מטעם ראש ענף איחוד משפחות במשרד הפנים, המודיע למ"ה שבקשתה לקבלת מעמד לבן זוגה אינה מאושרת. בני הזוג עדיין לא החליטו כיצד ינהגו, האם ישארו בירושלים ויסתכנו בגירוש הבעל/האב או שמא יעברו לחברון. החלטתם תשפיע גם על מעמדם של ילדיהם, שאינם רשומים עדיין במרשם האוכלוסין הישראלי. (תיק 16462)

אי שדרוג בקשות

גם משפחות אשר בקשתן לאיחוד אושרה והן נמצאות כבר בהסדר המדורג, נפגעות מהחלטת הממשלה. במסגרת ההסדר המדורג ניתן ראשית היתר שהייה שאינו מקנה זכויות כלשהן, להוציא כניסה ושינה בישראל. לאחר כשנתיים, במהלך נבדקים מרכז חיים של המשפחה על-ידי משרד הפנים והרקע הבטחוני והפילי של בן המשפחה שאינו תושב על-ידי המשטרה והשב"כ, משודרג היתר זה לאשרת תושב ארעי. אשרה זו מעניקה את הזכות לעבודה, לביטוח בריאות ולקצבאות הביטוח הלאומי. היא מחודשת כל שנה משך כשלוש שנים, בכפוף, שוב, להוכחת מרכז חיים בירושלים ובדיקות בטחוניות ופיליליות. תושבות הקבע בישראל ניתנת לאחר שנים אלה.

החלטת הממשלה קובעת כי יוארך תוקפם של היתרים ואשרות שניתנו במסגרת ההסדר המדורג, אך הם לא ישודרגו. בכך מוקפא ההסדר לו התחייב משרד הפנים בשנת 1997. משפחות הגרות בירושלים למעלה משמונה שנים חיות עתה בחוסר ודאות לגבי עתידן. בנוסף, השביתה בלשכת משרד הפנים בחודש מרץ והטיפול האיטי בבקשות לאיחוד משפחות במסגרת ההסדר המדורג, הביאו לכך שבמהלך התקין של הדברים היו אמורות להיות משודרגות עוד לפני החלטת ההקפאה של שר הפנים, מי לאשרת תושב ארעי ומי לתושבות, לא שודרגו. כך נפגעו משפחות רבות שפעלו על-פי דרישות החוק.

המוקד מטפל בפנייתם של בני הזוג ר' מאז שנת 1993. האשה, תושבת ירושלים, ובעלה, תושב הגדה הסובל מנכות ברגלו, נישאו בשנת 1990, ופנו ראשית להסדרת מעמדם וזכויותיהם של שלושת ילדיהם, ביטוחם בביטוח בריאות, רישומם במרשם האוכלוסין הישראלי ובמוסד לביטוח לאומי. עם הסדרת מעמד הילדים הגישו בני הזוג בקשה לאיחוד משפחות. הבקשה הראשונה, משנת 1995, סורבה

כשנתיים מאוחר יותר. המוקד עירער על החלטה זו בשם בני הזוג ובשנת 1999 אושרה בקשתם וניתן למ"ר היתר שהייה לשנה. בקשתו של מ"ר לחידוש ההיתר לא טופלה במשרד הפנים משך למעלה משנה, למרות פניות חוזרות של המוקד, עקב "תקלה משרדית". בשל העיכוב, התחייב משרד הפנים להחשיב שנה זו במסגרת ההסדר המדורג, ולכן, כאשר פנה המוקד בשמו של מ"ר בינואר השנה, היה זה לקבלת אשרת תושב ארעי, כיוון שעברו למעלה משנתיים מאז נכנס להסדר המדורג. לשדרוג זה חשיבות רבה כיוון שנכותו של מ"ר מונעת ממנו לעבוד וקבלת אשרת תושב ארעי היתה מעניקה לו זכאות לקבלת טיפולים רפואיים וקצבה מהביטוח הלאומי שהיתה מקלה במעט על מצבה הכלכלי העגום של המשפחה. אך, למרות מצבו, התעכב הטיפול בבקשה, הפעם אצל המשטרה והשב"כ. אישורם הגיע רק בסוף חודש יוני. אז כבר התקבלה החלטת הממשלה ולמ"ר לא ניתנה אשרת תושב ארעי אלא רק היתר שהייה. (תיק 5075)

פגיעה נוספת בפלסטינים תושבי השטחים, אשר מבקשים לחיות עם בני זוגם וילדיהם בירושלים ובקשתם לאיחוד משפחות מטופלת כבר במשרד הפנים במסגרת ההסדר המדורג, נגרמת על-ידי צה"ל. שהייתם בישראל, במהלך השנתיים הראשונות להסדר המדורג, תלויה בהיתרי כניסה אשר מנפיק המנהל האזרחי. עד לסוף חודש פברואר, הונפקו היתרי כניסה אלו כנגד אישור משרד הפנים על הטיפול בבקשת איחוד המשפחות ולאחר בדיקה בטחונית. מאז פלישת צה"ל לשטחי הרשות לא מונפקים היתרי כניסה לישראל כלל, אלא במקרים הומניטריים. מאחר שהמינהל האזרחי אינו רואה בזכות לקיום חיי משפחה זכות הומניטרית, היתרי כניסה אינם מונפקים גם לאחר הצגת אישור משרד הפנים. בכך הופך האישור, לו המתנינו המבקשים חודשים ארוכים, לחסר כל ערך. משרד הפנים לא מיידע את המבקשים כי מדיניות המינהל האזרחי מונעת מהם כל אפשרות לממש את האישור שניתן להם ואת רצונם בחיי משפחה, וכך הופכים בעלים ואבות שפעלו על-פי חוק, לשוהים בלתי חוקיים, שאם ייתפסו, בקשתם לאיחוד משפחות תיפסל.

מדיניות זו מביאה למצב שבו הצבא מונע באופן גורף ביצועה של החלטה מחייבת של הממשלה (ראו גם עמ' 24). בני הזוג נמצאים במצב קשה מנשוא, לא די להם בכך שחיייהם המשותפים מצויים בחוסר ודאות עקב שינויי המדיניות העתידיים, הרי גם כאשר ניתנת להם התקווה של חיים בצוותא לשנה נוספת, היא נחסמת על-ידי המינהל האזרחי. המוקד פנה בעניין זה לצבא ולמשרד הפנים בדרישה למציאת פתרון מהיר למצב קשה זה. תשובה עדיין לא נתקבלה.

ז"כ, תושבת ירושלים, הגישה בשנת 1995 בקשה לאיחוד משפחות עבור בעלה, מ"כ. המוקד ליווה את ז"כ עוד משנת 1993 בעניין רישום ילדיה במרשם האוכלוסין. הבקשה לאיחוד משפחות אושרה בשנת 1999 ומאז שהה מ"כ בישראל מתוקף היתרי השהייה השנתיים שהונפקו לו על-ידי משרד הפנים והמינהל האזרחי. לבני הזוג שמונה ילדים. ב-20 למאי, כתשעה חודשים לאחר שהוגשו המסמכים הדרושים למשרד הפנים ולאחר שהתקבל אור ירוק מהגורמים הביטחוניים, קיבל מ"כ את האישור המבוקש לשנה הקרובה. ממשרד הפנים הופנה מ"כ למינהלת התיאום והקישור בחברון כדי לקבל את היתר הכניסה לישראל, אך שם נאמר לו כי כל ההיתרים מבוטלים וכי עליו להביא את אשתו וילדיו לחברון כיוון שבירושלים לא יוכלו לחיות עוד. (תיק 4992)

רישום ילדים

שירותים רבים הניתנים על-ידי משרד הפנים בענייני תושבות כרוכים בתשלום אגרות. בכדי לרשום ילדים שלא נולדו בישראל במרשם האוכלוסין הישראלי, על הוריהם לשלם אגרת רישום בסך 535 ₪ לכל ילד. לשר הפנים ניתנה הסמכות להעניק פטור, מלא או חלקי, מתשלום האגרות, אולם עד היום

לא נקבעו ולא פורסמו התנאים לפיהם מתקיימת הזכאות לפטור שכזה. במצב זה המשפחות הזקוקות לפטור אינן יודעות מה עליהן לעשות על-מנת לבקשו. בתגובה לפניית המוקד, השיב מנהל מינהל האוכלוסין כי הפטור ניתן "במקרים הומניטריים קיצוניים", אך במהלך השנים בהם מטפל המוקד בנושא לא הוענק הפטור ולו פעם אחת, זאת למרות שהמבקשים היו דלי אמצעים ולא יכלו לעמוד בתשלום האגרות.

עתירה
לבג"ץ

סיפורה של נ"א תואר בפירוט בעבר.²⁶ המוקד טיפל בענייניה בנוגע לשלילת תושבותה, רישום ילדיה וקבלת קצבאות הביטוח הלאומי להן היא זכאית. לשם רישום חמשת ילדיה שנולדו בירדן בתעודת הזהות שלה, חייב אותה משרד הפנים באגרה בסך 2,675 ₪. סכום זה היה מעל ומעבר ליכולתה של נ"א, גרושה המטופלת בשבעה ילדים ומחוסרת כל הכנסה. בקשת המוקד בשמה של נ"א לפטור מאגרת הרישום נדחתה על-ידי משרד הפנים, כיוון שאין מדובר במקרה הומניטרי קיצוני. לנוכח מצבה הקשה החליט המוקד לשלם את האגרה מקופת העמותה ובמקביל הגיש בחודש יולי 2001 עתירה לבג"ץ בשמה של נ"א, בדרישה לחייב את שר הפנים לקבוע ולפרסם תנאים ונהלי פנייה בדבר הזכאות לפטור מאגרות בנושאי רישום ילדים. (תיק 12648)

בחודש יוני 2002 התחייבה המדינה בפני בג"ץ כי משרד הפנים יחליט עד לסוף חודש יולי על התנאים והנהלים לקבלת פטור מתשלום האגרות ויפרסמם בטופס הבקשה למעמד בישראל ובאתר האינטרנט של המשרד. עד כה לא ידוע על פרסום תנאים ונהלים אלו.

המדיניות המפלה שהונהגה בחודשים האחרונים בנוגע לבקשות לאיחוד משפחות ישראליות-פלסטיניות, פגעה גם בזכותם של ילדים בני משפחות אלו לגדול בתא משפחתי יציב ובזכותם של הוריהם הישראלים לגדלם בישראל. רישומם של ילדים אלה במרשם האוכלוסין בישראל הוקפא על-פי החלטת שר הפנים. למרות שהחלטת הממשלה אינה מציינת זאת במפורש, הרי על-פי פקידי משרד הפנים עימם עומד המוקד בקשר, ועל-פי המתרחש בפועל, ילדים אשר אחד מהוריהם אינו תושב ונולדו מחוץ לישראל, לא יירשמו במרשם האוכלוסין. הילדים הופכים בעל כורחם לזרים מועמדים לגירוש. שלא כמו בבקשות לאיחוד משפחות, הקפאת רישום הילדים אינה נובעת משינוי בחקיקה או מהחלטת ממשלה שהתפרסמה, והמוקד פועל אצל משרד הפנים להפשירה.

בשנת 1987 נישא י"ג, תושב ירושלים, לתושבת ירדן והתגורר עימה ועם בנם בירדן. בשנת 1998, עת חזר לירושלים, ניסה י"ג להגיש בקשה לאיחוד משפחות ובקשה להיתר כניסה לאשתו ולבנו, אך נענה כי קודם לכן עליו לגור בירושלים לפחות שנתיים. בחלוף שנתיים, הגיש י"ג את הבקשה להיתר הכניסה. בקשתו זו אבדה במשרד הפנים ובהתערבות המוקד, אושרה לבסוף כניסתם של האם ובנה כשנה לאחר הגשת הבקשה המקורית. באוקטובר 2001 הוגשה הבקשה לאיחוד משפחות לאשה, כמו גם הבקשה לרישום הבן במרשם האוכלוסין בישראל. בינואר 2002 התקבלה לבסוף תשובת משרד הפנים, כי הבקשה לרישום הבן נדחתה כיוון שלא הוכח כי מרכז חייו של י"ג הוא בירושלים. המוקד שלח למשרד הפנים את כל המסמכים, שכבר הוגשו עם הגשת הבקשה, המוכיחים כי מאז שנת 1998 מרכז חייו של י"ג הוא בירושלים. אך עד שהתקבלה תשובת משרד הפנים, כבר התקבלה החלטת הממשלה ותשובת המשרד היתה כי "... מאחר שהילד נולד בירדן, בקשתו לרישום במרשם הישראלי תידון במסגרת בקשת האחמ"ש של אשתו [של י"ג]". בתגובה פנה המוקד למשרד הפנים בדרישה לשקול מחדש את החלטת הבלתי חוקתית, העומדת בניגוד להחלטת בג"ץ משנת 1989. (תיק 15510)

²⁶ דו"ח פעילות ינואר-יוני 2001, המוקד להגנת הפרט, עמ' 12.

יציאה לחו"ל

תושבי מזרח ירושלים אינם זכאים לדרכון ישראלי ונאסר עליהם לשאת דרכון פלסטיני. לחלקם דרכונים זרים, אך השימוש בהם יכול להביא לשלילת מעמדם כתושבי ישראל. יציאתם לירדן דרך גשר אלנבי מותנית באישור לשכת משרד הפנים במזרח ירושלים. ב-10 למרץ פתחו עובדי הלשכה בעיצומים, לא קיבלו קהל ולא ענו לטלפון. העיצומים, שהוכרזו על רקע המחסור בכוח אדם ותנאי העבודה הקשים של העובדים בלשכה, פגעו במיוחד בתושבים אשר יציאתם לירדן לא יכלה לסבול דיחוי – מחלת קרוב משפחה, לוויה או לימודים. בתחילה, פעלה בלשכה ועדת חריגים, אליה ניתן היה לפנות במקרים דחופים ביותר. עם החרפת העיצומים, הפסיקה הוועדה את פעולתה כך שגם מקרים אלה לא טופלו.

בזמן העיצומים טיפל המוקד ב-23 פניות מתושבי מזרח ירושלים שיציאתם לירדן לא סבלה דיחוי (פניות אלה אינן נכללות בנתונים הכלליים). לאחר מאמצים רבים, אושר חלק ניכר מהבקשות. המוקד וידא כי הפונים אכן הצליחו לחצות את גשר אלנבי, שכן ברוב המקרים לא הועבר האישור לידיעת אנשי ביקורת הגבולות שם. במקביל, פנה המוקד לחברי הכנסת, עיתונאים וגורמים בהסתדרות, על מנת להביא את דבר העיצומים והשפעתם הקשה לידיעתם ולידיעת הציבור ולפעול להקלת התנאים לקבלת אישור היציאה. בנוגע להפסקת פעולתה של ועדת החריגים, נשאו מאמצי המוקד פרי והיא שבה לפעול כשלושה ימים לאחר שהוחלט על הפסקת עבודתה.

סבתו בת ה-80 של ע"ע מתגוררת בגפה בירדן. ב-18 למרץ אושפזה במחלקה לטיפול נמרץ בירדן עקב מחלת לב. מאחר שבנה, אביו של ע"ע, חולה גם הוא ולא יכול לעמוד בנסיעה מירושלים לירדן, ביקש ע"ע לנסוע ולסעוד את סבתו. ע"ע פנה למוקד, אך בקשותיו החוזרות ונשנות של המוקד לדון בעניינו נותרו תחילה ללא מענה. לאחר מכן הופסקה פעולת ועדת החריגים, אולם מיד עם חידוש עבודתה עלה בידי המוקד להביא לאישור בקשתו של ע"ע והוא יצא לירדן.

גם תושבי מזרח ירושלים המעוניינים לצאת לחוץ-לארץ דרך נמל התעופה בן גוריון, מחוייבים לעמוד בתנאים הקשים השוררים בתור הארוך ללשכת משרד הפנים במזרח ירושלים, וזאת כדי לקבל תעודת מסע (לסה פסה), או להאריך את תוקפה, הפג לאחר שנה.

שבעה תלמידי ביי"ס היסודי סנט ג'ורג' שבמזרח ירושלים הוזמנו למחנה קיץ בארה"ב, בו משתתפים ילדים יהודים, מוסלמים ונוצרים, כחלק מפרוייקט הקרוי "ילדים לשלום" (KIDS4PEACE), בחסות מכללת סנט ג'ורג'. עשרה ילדים ממרכז נידאל במזרח ירושלים הוזמנו על-ידי עיריית בלפורט לקייטנה הנערכת במהלך חודש יולי בעיר. במשך ימים ניסו הילדים והוריהם להיכנס ללשכת משרד הפנים ולא הצליחו, גם כאשר הגיעו בשעה 3 לפנות בוקר והמתינו עד לשעות הצהריים. המוקד פנה בעניינם למנהל הלשכה, כניסתם ללשכה הוסדרה ונסיעתם אושרה.